

ограниченность в понимании обобщенности и образности предметной и условной символики, наблюдается недостаточная полнота раскрытия смысла знака, подмена его близкой ситуацией.

Высокий уровень сформированности умения использовать предметы-заместители характеризуется устойчивостью, а также высокой вариативностью и осознанностью игрового замещения. В ситуации свободного и закрытого выбора дошкольники используют неформальный игровой материал, наделяют предметы-заместители разнообразными значениями (обыкновенная палочка становится то ложкой, то ножиком, то отверткой). Стереотипное применение заместителей практически исчезает. Наблюдаются некоторые затруднения при необходимости повторного переименования предметов, но дети стремятся решать проблемные ситуации самостоятельно. Отсутствует опора на реальные заместители, игровое использование предметов дошкольниками осознается и осуществляется на вербальном уровне. Наблюдается увеличение возможности использования более условных заместителей, понимания обобщенности и образности предметной и условной символики.

Анализ результатов исследования показал, что для дошкольников с общим недоразвитием речи наиболее характерным оказался средний уровень сформированности замещения (50%), в то время как в группе нормально говорящих дошкольников преобладает высокий уровень (51, 7%).

В ходе исследований было выявлено, что отставание в формировании замещения и его своеобразии у детей с общим недоразвитием речи возникает не только вследствие их речевой патологии, но и за счет недооценки данного направления в коррекционно-педагогической работе. В настоящий момент при организации игры взрослые не стремятся создавать для дошкольников необходимую предметно-игровую среду, которая, в свою очередь, является условием формирования замещения. Дети активно применяют в игре лишь реальные предметы или их копии, что маскирует ситуацию замещения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Венгер, Л.А. Сюжетно-ролевая игра и психическое развитие ребенка / Л.А. Венгер // Игра и ее роль в развитии ребенка / Л.А. Венгер. - М., 1978. - С. 32-36.
2. Сапогова, Е.Е. Ребенок и знак: Психол. анализ знаково-символ. деятельности дошкольника / Е.Е.Сапогова. - Тула, 1993. - 264 с.
3. Харитоновна, Е.А. Развитие фразовой речи в процессе сюжетно-ролевой игры у детей с общим недоразвитием речи: автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.03. / Е.А.Харитоновна; Моск. гос. пед. ун-т. - М., 1997. - 17 с.

УДК: 364.048.6:376.1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИМ ЦЕНТРОМ ЯК ВІДКРИТОЮ ІННОВАЦІЙНОЮ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОЮ ІНСТИТУЦІЄЮ

Нечипоренко В.В.

кандидат педагогічних наук

Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр

У статті проаналізовано значення для управління навчально-реабілітаційним центром як відкритою інноваційною соціально-освітньою інституцією різних управлінських підходів: системного, стратегічного, інноваційного, програмно-цільового, адаптивного, партисипативного, дистрибутивного, мережевого, громадсько-державного, компетентнісно зорієнтованого управління та інформаційного менеджменту.

В статті проаналізовано значення для управління учебно-реабілітаційним центром як відкритою інноваційною соціально-освітньою інституцією різних управлінських підходів: системного, стратегічного, інноваційного, програмно-цільового, адаптивного, партисипативного, дистрибутивного, мережевого, громадсько-державного, компетентнісно зорієнтованого управління та інформаційного менеджменту.

The author of the article analyzes the importance for management of educational rehabilitation centre as an open innovative socio-educational institution of different management approaches: system, strategic, innovative, programmed-goals, adaptive, participative, distributed, network, competence-oriented, information management, state and public administration.

Ключові слова: навчально-реабілітаційний центр, управління, відкрита інноваційна соціально-освітня інституція.

Ключевые слова: учебно-реабілітаційний центр, управление, открытая инновационная социально-образовательная институция.

Key words: educational rehabilitation centre, management, open innovative socio-educational institution.

Постановка проблеми. Системне впровадження сучасних пріоритетів реабілітаційної педагогіки передбачає реальне забезпечення можливості отримання кожною дитиною з особливостями психофізичного розвитку всього спектру необхідних послуг щодо відновлення її фізичного, психологічного, соціального та духовного здоров'я в ході комплексної

реабілітації, нормативність якої встановлена статтею 12 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Необхідні для цього організаційні, змістові та технологічні нововведення повинні утворювати цілісну освітньо-реабілітаційну систему, ефективність якої в найбільшій мірі визначає динаміку відновлення здоров'я дитини. Аналіз сучасного стану і перспектив розвитку освіти України вказує на те, що оптимальними організаційними осередками для розбудови такої системи є навчально-реабілітаційні центри – заклади нового типу, призначенням яких є створення всіх необхідних умов для здійснення комплексної медичної, психологічної, педагогічної реабілітації та надання певного рівня освіти дітям, які мають обмежені можливості здоров'я. Переваги навчально-реабілітаційних центрів, порівняно із закладами інших типів (загальноосвітніми школами, ліцеями, гімназіями, спеціальними школами-інтернатами), полягають у структурній повноті та функціональній спеціалізації щодо здійснення реабілітації дітей на засадах системності та комплексності. Ці переваги визначають особливу роль навчально-реабілітаційних центрів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняної реабілітаційної педагогіки, її наближення до міжнародних стандартів у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні перед усіма навчально-реабілітаційними закладами України стоїть надзавдання – унеможливити випадки соціальної ізоляції дітей з особливостями психофізичного розвитку, натомість сприяти розширенню практики їх інклюзивного та інтегрованого навчання, що є одним із пріоритетів Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Це потребує розширення спектру соціальної, медичної та педагогічної допомоги таким дітям, забезпечення вільного доступу до якісної освіти, сфер життєдіяльності в ході соціальної та життєвої практики, створення умов для найповнішого розкриття їхнього потенціалу й максимально можливого рівня інтелектуального, духовного та фізичного розвитку. Над цими проблемами працюють багато науковців і практичних працівників, зокрема: В. Бондар, В. Синьов, Д. Шульженко, В. Тарасун, М. Шеремет, Л. Фомічова, М. Аверіна, О. Киян, Л. Дробот, Н. Заплотинська, В. Золотоверх, С. Миронова, Л. Артемова, О. Кошелівська, В. Нечипоренко та ін. Проблеми компетентності та інтеграції осіб з функціональними обмеженнями в суспільство досліджують А. Висоцька, О. Тюптя, О. Васишин, М. Сварник, Л. Лохвицька, Л. Борщевська, Є. Синьова, Т. Гурлева, В. Захарченко, М. Мельничук, Н. Нападій, Л. Сохань, І. Єрмаков, В. Циба, О. Біленок, О. Бандура, Н. Голота, О. Яковенко, О. Богинич, Т. Марчук, Н. Дятленко та ін. Філософія інклюзії, яка базується на вірі в те, що кожна дитина з функціональними обмеженнями повинна мати рівний доступ до якісної освіти, обґрунтовується у працях В. Бондаря, А. Колупаєвої, М. Софій, Л. Чернявської, С. Стрижеус, Н. Лізенко, Л. Завірюхи, Е. Дж. Ервіна і Н. Ей. Кітнес та ін.

Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців сприяють переосмисленню ролі навчально-реабілітаційних центрів у суспільному житті, подоланню обмеженого сприйняття їх як елементів виключно освітньої системи, натомість становленню нового ширококонтекстного розуміння цих закладів як відкритих інноваційних соціально-освітніх інституцій. Особливої уваги науковців і практиків при цьому потребує проблема управління такими закладами, адже їх ускладнена структура, розширений спектр функцій, інноваційний і компетентісно спрямований характер освітньо-реабілітаційного процесу мають бути чинниками розвитку, а не дезінтеграції роботи. Все це визначає актуальність спеціального дослідження проблеми ефективного управління навчально-реабілітаційним центром, що функціонує та розвивається як відкрита інноваційна соціально-освітня інституція.

Мета статті – аналіз теоретичних основ управління навчально-реабілітаційним закладом як відкритою інноваційною соціально-освітньою інституцією.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору особливостей навчально-реабілітаційного центру, як об'єкта управлінської діяльності, на перший план виходить системне управління, яке дозволяє багатократно примножувати потенціал закладу за рахунок появи у нього емерджентних властивостей (які притаманні системі в цілому та відсутні у її підсистем). Системне управління орієнтується на те, яким має стати освітній заклад, які зміни та в якій послідовності треба реалізувати, щоб, як радить В. Лазарев, по-перше, не порушувати стабільності функціонування даного освітнього закладу, а, по-друге, забезпечити послідовне переведення його із даного стану в бажаний [6, с. 261].

Принципово важливим параметром системного управління є вибір оптимальної позиції щодо взаємодії із зовнішнім середовищем. Є. Хриков виділяє три таких позиції. Перша з них – це спроба захистити школу від більшості зовнішніх впливів і в такий спосіб законсервувати наявні форми навчально-виховного процесу. Друга позиція полягає у відмові від будь-яких реакцій на впливи зовнішнього середовища, тобто це відмова від управління процесом взаємодії із середовищем. І перша, і друга позиції є помилковими. Але друга більш швидкими темпами веде до деградації навчально-виховного процесу. Третя, єдино правильна, позиція пов'язана з орієнтацією навчально-виховного процесу на прогностичний фон навчального закладу. При цьому внутрішкільне управління відповідає не тільки особливостям навчально-виховного процесу, а й особливостям зовнішнього середовища. Ці особливості через зміст, форми і методи управлінської діяльності трансформуються у зміст, форми і методи навчально-виховного процесу [13, с. 43].

В умовах системного управління актуалізується значення обґрунтованого узгодження перспективних і оперативних, інноваційних і стабільних, пріоритетних і поточних цілей кожної підсистеми, їх адекватної реалізації через освітньо-реабілітаційні програми та технології, відповідного інформаційного та науково-методичного забезпечення. Ефективне вирішення цих завдань можливе за умови використання керівництвом закладу активів стратегічного, інноваційного, програмно-цільового, адаптивного та інформаційного управління.

Розглядаючи переваги стратегічного управління, Л. Калініна вважає його найважливішим чинником інноваційного розвитку освітніх організацій у ринкових умовах, які постійно ускладнюються [4, с. 80]. Стратегічне управління сприяє розв'язанню проблем довгострокового характеру, досягненню основних цілей, забезпечує можливість урахування й передбачення змін, використання з часом переваг взаємодії із соціумом; стимулює інноваційний розвиток освітніх організацій у ринкових умовах і сприяє підвищенню їх конкурентоздатності на більшості ринків. Стратегічне управління освітньою організацією характеризується низкою цілеспрямованих рішень, що визначають шляхи її майбутнього розвитку [4, с. 79].

В контексті аналізованої проблеми важливо враховувати наслідки недостатньої далекоглядності керівництва навчальним закладом. Л. Калініна відмічає, що за умови нестратегічного управління виробляється програма дій з урахуванням даних аналізу внутрішніх можливостей і ресурсів організації, складається план конкретних дій як на сьогодні, так і на майбутнє, тобто апіорі визначається кінцевий стан і вихідним є положення, що зовнішнє оточення фактично не буде змінюватися. За такого підходу дуже часто виявляється, що освітня організація не в змозі досягти своїх цілей [4, с. 81].

Оскільки стратегічне управління завжди передбачає певні зміни у структурі, функціях і забезпеченні роботи навчального закладу, воно нерозривно пов'язане з інноваційним управлінням, яке дозволяє впровадити ці зміни та отримати спроектований результат. Дослідник цієї проблеми Н. Погрібна метою інноваційної управлінської діяльності керівника навчального закладу вважає визначення головних перспективних напрямів розвитку закладу освіти, накопичення ресурсу та інноваційного потенціалу, розробку та впровадження нового змісту і форм освітнього процесу, створення умов для розвитку нового педагогічного мислення. Основними завданнями інноваційного управління є об'єднання колективу закладу освіти навколо головної мети, здійснення постійного моніторингу результатів управлінської діяльності керівника, розробка різноманітних форм та видів педагогічної діяльності для здійснення права вибору та адаптації членів педагогічного колективу до інноваційних процесів, підтримка та стимулювання експериментальної роботи вчителів, створення особистісно зорієнтованих умов взаємодії учасників навчально-виховного процесу [10].

В сучасній освітній практиці стратегічне та інноваційне управління часто доповнюється програмно-цільовим управлінням, завдяки якому підвищується ступінь обґрунтованості, взаємної узгодженості та ефективності реалізації поставлених цілей розвитку закладу. Результати проведеного В. Войчук дослідження показали, що першоосною інтегративних процесів у формуванні засад програмно-цільового підходу є поєднання досягнень наукових шкіл управління, а також теоретичних засад концепцій процесного, системного, ситуативного, цільового і програмного управління [2, с. 8]. Є. Павлютенков і В. Крижко лаконічно сформулювали атрибути програмно-цільового управління: воно спрямоване на забезпечення пріоритету першочергових цілей і задач, орієнтує на комплексний підхід до використання ресурсів і досягнення максимальних кінцевих результатів [9, с. 32].

Використання розглянутих підходів у практиці управління навчально-реабілітаційним центром дозволяє визначити чіткі, обґрунтовані цілі його системного інноваційного розвитку та забезпечити роботу всього колективу щодо їх досягнення. Завдяки цьому і для адміністрації, і для кожного працівника стає зрозумілим значення кожного чергового нововведення, його місце у загальній панорамі бажаних інноваційних змін. Очікуваність і планованість кожного етапу розвитку стають важливими чинниками ефективності управління навчально-реабілітаційним центром. Проте, навіть за умови високорозвинених прогностичних здібностей директора та всієї управлінської команди передбачити всі можливі варіанти розвитку подій неможливо, адже в сучасних умовах навчальні заклади знаходяться під впливом широкого різноманіття чинників – як зовнішніх, так і внутрішніх. Зміни нормативно-правової бази (наприклад, поява нової редакції Положення про навчально-реабілітаційний центр), фінансування закладу, контингенту учнів, кадрового складу, поява нових партнерів – ці та інші корективи вимагають від адміністрації навчально-реабілітаційного центру швидкої та адекватної реакції, адаптації до нових умов, іноді навіть перегляду обраної стратегії інноваційного розвитку. Для того, щоб це не призвело до системних порушень функціонування та розвитку навчально-реабілітаційного центру, адміністрації необхідно застосовувати арсенал адаптивного управління, яке дозволяє гнучко й оперативного перебудовувати робочі процеси, зберігаючи при цьому принципово важливі характеристики освітньо-реабілітаційної системи.

О. Ельбрехт виділяє такі ознаки адаптивного управління:

- адаптивне управління колективами, групами людей, організаціями є різновидом ситуативного управління, тому розглядається в ракурсі соціального управління і потребує врахування його закономірностей;
- поняття «адаптивне управління» є похідним від понять «адаптація» та «управління», що забезпечує взаємозв'язки керованої системи з оточенням і окремими її елементами та передбачає своєчасну реакцію на їх зміни;
- адаптивне управління враховує складність об'єкта та здійснюється на основі статистично ймовірних об'єктивних закономірностей і законів-тенденцій, які зумовлюють варіативність управління;
- адаптивне управління допускає як суб'єкт-об'єктні, так і суб'єкт-суб'єктні відносини, надаючи людині право вибору ролі суб'єкта;
- адаптивне управління базується на природовідповідних процесах розвитку керованих об'єкт-суб'єктів, пріоритеті їх розвитку завдяки процесам самоорганізації, спрямуванні їхньої взаємодії на досягнення спільної мети з урахуванням вимог соціуму та конкретної ситуації;
- адаптивне управління спирається на такі основи управління, як якість, нововведення, персонал, моніторинг, аналіз ситуації, перспективне та цілісне бачення розвитку керованої системи, методи роботи з людьми, які забезпечують розкриття їхнього потенціалу;
- методологія адаптивного управління передбачає функціонування та розвиток механізмів управління на основі їх систематичного відстеження, коригування та врахування зовнішніх впливів [3, с. 7].

Проаналізовані переваги системного, стратегічного, інноваційного, програмно-цільового й адаптивного управління можуть бути реалізовані в навчально-реабілітаційному центрі за умови якісного оновлення інформаційного забезпечення його роботи, адже і поставлені цілі, і механізми їх реалізації, і варіанти гнучкої перебудови діяльності у випадку неочікуваних змін є різновидами освітньої інформації, яку необхідно генерувати, збирати, аналізувати, зберігати та передавати. В контексті цієї проблеми актуальними є результати проведеного Л. Калініною дослідження потенціалу інформаційного менеджменту, який акумулює активи різних видів управління: класичного (ідеї групування робіт, розподілу повноважень і відповідальності менеджерів у організаційній структурі виробництва для ефективного їх функціонування, універсальності

щодо існування одного найкращого рішення для всіх організацій), кількісного (ідея забезпечення керівників різноманітними засобами та інструментами ухвалення рішень), ситуаційного (ідея варіативності реалізації комплексу функцій для різних систем управління, управлінських рішень та моделей управління організаціями, управлінської поведінки залежно від конкретних ситуацій), стратегічного (ідея перенесення центру уваги керівництва на зовнішнє оточення задля вчасного реагування на зміни, що відбуваються у ньому, та передбачення майбутнього) [5, с. 11]. Інформаційний менеджмент визначено як окремий напрям менеджменту освіти, що збагачується у методологічному й практичному вимірах теоретичним обґрунтуванням інформаційного субстрату процесу управління, електронним інформаційним ресурсом і продуктами, програмним забезпеченням управлінського та освітнього призначення [5, с. 13].

Розглянуті управлінські підходи сфокусовані в основному на цільових і операційних аспектах діяльності навчально-реабілітаційного центру. Проте, не менш важливою для його системного інноваційного розвитку є реорганізація роботи з колективом закладу на засадах демократизації, людиноцентризму та продуктивної співпраці, подолання рудиментів командно-адміністративної моделі. Досягти цих результатів можливо за допомогою партисипативного, дистрибутивного та мережевого управління, які знаходять все більше прибічників завдяки своїй демократичній сутності.

Концепція партисипативного управління, як зазначає О. Мармаза, базується на положенні, що якщо людина зацікавлено бере участь у різного роду діяльності організації, то вона тим самим отримує від цього задоволення, працює з більшою віддачею, краще, якісніше і продуктивніше. По-перше, вважається, що партисипативне управління, відкриваючи працівнику доступ до прийняття рішень з питань, пов'язаних з його діяльністю в організації, мотивує до кращого виконання своєї роботи. По-друге, партисипативне управління не тільки сприяє тому, що робітник краще справляється зі своєю роботою, але й призводить до більшої віддачі, більшого внеску окремого робітника в життя організації [7, с. 127]. Навіть мінімальна участь працівника в процесі прийняття важливих рішень (можливість висловити свою точку зору при обговоренні перспективних ідей і проектів, виконання ролей консультанта чи експерта тощо) суттєво впливає на його ставлення до закладу в цілому та змін у ньому зокрема. Цьому сприяє поява відчуття причетності до робочих процесів, зміна відстороненої, байдужої позиції на готовність наполегливо працювати заради реалізації колективних рішень. Ефективність партисипативного управління пояснюється його відповідністю принципу детермінізму психіки, сформульованому С.Рубінштейном: «Зовнішній вплив дає той чи інший психічний ефект лише завдяки заломленню через психічний стан суб'єкта, через склад думок і почуттів, який сформувався в нього» [11].

В умовах навчально-реабілітаційного центру партисипативне управління стає не тільки бажаним, але й обов'язковим підходом, від якого суттєво залежить системний розвиток закладу. Це зумовлено фаховою специфікою більшості управлінських рішень, необхідністю залучення для їх обґрунтованого прийняття додаткових фахівців. Наприклад, якщо в загальноосвітній школі розробка розкладу уроків ефективно здійснюється за усталеним алгоритмом, в умовах навчально-реабілітаційного закладу вона може стати непростою організаційною проблемою, адже необхідно враховувати існуючі індивідуальні навчальні програми для учнів з особливими освітніми потребами, динаміку їх працездатності, можливість проведення обов'язкових реабілітаційних заходів для дітей з обмеженими можливостями здоров'я та інші принципово важливі питання. Тому до розробки розкладу уроків можуть залучатися в якості консультантів лікарі, педагоги-реабілітологи, дефектологи, вчителі, соціальні педагоги-вихователі, заступники директора з лікувально-оздоровчого та виховного процесу та інші фахівці.

Суттєвій оптимізації управлінської діяльності в умовах навчально-реабілітаційного центру сприяє використання потенціалу дистрибутивного та мережевого лідерства. Їх ефективність, за даними А. Сбруєвої і О. Козлової, підтверджується результатами системних реформ шкільництва в розвинених країнах світу. Дистрибутивне лідерство передбачає активний розподіл лідерських ролей по низхідній лінії через фундаментально ієрархічну структуру організації, інституціоналізацію структур спільної роботи (утворення злагоджених механізмів, наприклад, комітетів); сприяє згуртуванню колективу, перетворенню школи на організацію, що навчається, демократизації шкільного життя. Мережеве лідерство спрямоване на розвиток спільності учасників освітнього процесу, на відміну від підпорядкування та контролю, характерних для ієрархічного способу організації освітньої системи. В освіті мережі є проміжною ланкою між централізованими і децентралізованими структурами, допомагають у процесі реструктуризації та рекультурації освітніх організацій та систем [12, с. 49-56]. Активи дистрибутивного та мережевого лідерства можуть бути ефективно реалізовані через створення в управлінській структурі навчально-реабілітаційного центру різноманітних профільних рад, які колегіально вирішують ключові питання функціонування та розвитку закладу. Досвід Хортицького центру свідчить про доцільність організації ради центру, адміністративної, піклувальної, медико-реабілітаційної, організаційної, науково-методичної та педагогічної ради, а також ради працівників професійного підрозділу.

Сучасні пріоритети розвитку реабілітаційної педагогіки визначають актуальність громадсько-державного та компетентісно зорієнтованого управління навчально-реабілітаційним центром. В контексті його становлення, як відкритої соціально-освітньої інституції, цілком справедливою є теза, сформульована О. Онаць: «Щоб відповідати потребам демократичного суспільства і громадян, управління навчальним закладом має здійснюватися як громадсько-державне за допомогою науково обґрунтованих, дієвих організаційних механізмів і технологій, які ліквідують державну монополію на освіту і сприяють перетворенню школи з державної установи в соціальний інститут, що діє в інтересах особи, суспільства і держави» [8, с. 24]. Найважливішим чинником розвитку громадсько-державного управління навчально-реабілітаційним центром є залучення батьків учнів до генерування, аналізу, експертизи, впровадження, контролю та оцінки ефективності управлінських рішень. Досвід Хортицького центру дає всі підстави стверджувати, що батьки можуть бути дієвими помічниками адміністрації у забезпеченні оптимальних параметрів роботи закладу. В максимальній мірі потенціал батьків може бути реалізований у складі піклувальної ради, яка займається різноманітними питаннями життєзабезпечення навчально-реабілітаційного центру (облаштування приміщень, придбання матеріалів, обладнання, літератури тощо).

Прогресивна тенденція компетентізації освіти України закономірно призводить до становлення відповідних пріоритетів її корекційно-реабілітаційної підсистеми, відображених, зокрема, в новому Положенні про навчально-реабілітаційний центр, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16.08.2012 р. №920. У зв'язку з цим набуває практичного значення компетентісно зорієнтоване управління, сутність якого І. Войтенко бачить у створенні умов для впровадження компетентісного підходу в навчально-виховний процес, активізації інноваційної діяльності педагогів, індивідуального розвитку учнів [1, с. 15]. Семирічний досвід інноваційної діяльності Хортицького центру (2006-2013 рр.) в рамках Всеукраїнського соціально-педагогічного експерименту дозволяє сформулювати науково обгрунтовані рекомендації щодо компетентісно зорієнтованого управління навчально-реабілітаційним центром:

1) основну увагу необхідно приділяти глибокому осмисленню сутності компетентності та компетенцій, розробці внутрішньо узгодженого та обгрунтованого репертуару ключових компетенцій, які мають бути сформовані у випускників навчально-реабілітаційного центру; ці складні та стратегічно важливі питання доцільно обговорювати на рівні всього педагогічного колективу через проведення проблемних семінарів, педагогічних читань, мозкових штурмів відповідної тематики;

2) важливою є організація науково-методичного супроводу підготовки та проведення педагогами уроків і виховних заходів компетентісної спрямованості, адже без належної методичної підготовки вчителі та соціальні педагоги-вихователі можуть не розібратися з основними та другорядними ознаками таких заходів і підмінити реальну справу підвищення їх компетентісної тональності розмовами про ключові компетенції;

3) магістральним напрямом розвитку життєвої компетентності учнів є залучення їх до соціальної та життєвої практики, реалістичність і проблемна насиченість якої стимулює кожну дитину до застосування набутих знань, самовдосконалення інтелектуальних процесів і діяльності, розвитку співпраці з оточуючими тощо;

4) з точки зору вдосконалення змісту освіти найбільший потенціал має впровадження на уроках компетентісно зорієнтованих завдань, кожне з яких є сукупністю взаємопов'язаних задач, що відображають реальні життєві проблеми та пропонуються учням у вигляді складноорганізованої інформації (текст, графік, таблиця, квитанція, розклад, фото та ін.), опрацювання якої вимагає застосування предметних і надпредметних компетенцій. Такий підхід дозволяє реалізувати призначення компетентісно зорієнтованих завдань: навчити учнів знаходити та обробляти потрібну інформацію, обираючи спосіб діяльності, відповідний певній ситуації; сформувати в них здатність ефективно діяти в нетипових ситуаціях, застосовуючи сукупність предметних знань, вмінь і навичок; сприяти розвитку в учнів системного мислення й адекватного, реалістичного світогляду;

5) вирішальне значення для успішності впровадження компетентісного підходу в умовах навчально-реабілітаційного центру має організація моніторингу рівня сформованості ключових компетенцій учнів; концептуальною основою при цьому виступає модель компетентного випускника закладу, методичним інструментарієм – сукупність анкет, тестів і методик експертного оцінювання, а респондентами – учні, їх батьки, педагоги (в тому числі ті, які забезпечують переважно корекційно-реабілітаційну функцію) та психологи.

Висновки. Проведений аналіз теоретичних основ управління навчально-реабілітаційним центром дозволив з'ясувати, що його директору та всьому адміністративному апарату доцільно використовувати активи системного, стратегічного, інноваційного, програмно-цільового, адаптивного, партисипативного, дистрибутивного, мережевого, громадсько-державного, компетентісно зорієнтованого управління та інформаційного менеджменту, які повністю узгоджуються з пріоритетами вітчизняної реабілітаційної педагогіки, є концептуально обгрунтованими та апробованими в освітній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войтенко І. Компетентісно-орієнтоване управління / І. Войтенко // Директор школи. Україна. – 2010. – №4. – С. 14-20.
2. Войчук В.О. Формування готовності керівників до програмно-цільового управління розвитком позашкільного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.О. Войчук. – К., 2006. – 21 с.
3. Ельбрехт О.М. Адаптивне управління навчальним процесом основної школи з поглибленим вивченням предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.М. Ельбрехт. – К., 2004. – 21 с.
4. Калініна Л. Стратегія інноваційного розвитку позашкільного навчального закладу / Л. Калініна // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – №2. – С. 76-82.
5. Калініна Л.М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: спец. 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою» / Л.М. Калініна. – К., 2008. – 41 с.
6. Лазарев В.С. Управление школой: теоретические основы и методы: Учеб. пособие. – М.: Центр соц. и эконом. исследований, 1997. – 336 с.
7. Мармаза О.І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – 240 с.
8. Онаць О.М. Самореалізація інноваційного управлінського потенціалу керівника ЗНЗ / О.М. Онаць // Шлях освіти. – 2012. – №3. – С. 24-29.
9. Павлютенков Е.М., Крыжко В.В. Рабочая книга руководителя школы. Часть 1. Научные основы управления школой. – Запорожье, ЗОИУУ, 1993. – 100 с.

10. Погрібна Н.С. Педагогічні засади інноваційної управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н.С. Погрібна. – К., 2007. – 20 с.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб: Изд-во «Питер», 2002. – 720 с.
12. Сбруєва А.А. Інноваційні моделі управління навчальним закладом: аналіз зарубіжних досліджень / А.А. Сбруєва, О.Г. Козлова // Інновації в сучасній школі у контексті діалогу педагогічних культур: Практико-орієнтований посібник / І.Г. Єрмаков, Д.І. Петренко; ред. І.Г. Єрмаков, Д.І. Петренко. – К.: ПП «Р.К. Майстер-принт», 2012. – С. 49-60.
13. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 365 с.

УДК: 159.922.74-053.6

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ, ЩО ВИХОВУЮТЬСЯ В УМОВАХ БАТЬКІВСЬКОЇ ДЕПРИВАЦІЇ

Нечипоренко К.С.

Хортицький національний навчально-реабілітаційний
багатопрофільний центр

В статті розкривається поняття та сутність самооцінки підлітка, що виховується в умовах батьківської депривації в закладі інтернатного типу.

В статье раскрывается понятие и сущность самооценки подростка, который воспитывается в условиях родительской депривации в учреждении интернатного типа.

The concept and the essence of self-appraisal of teenager that is brought up in the conditions of paternal deprivation in establishments of boarding-school type are opened up in the article.

Ключові слова: підлітковий вік, депривація, батьківська депривація, самооцінка, адекватність самооцінки.

Ключевые слова: подростковый возраст, депривация, родительская депривация, самооценка, адекватность самооценки.

Keywords: teens, deprivation, paternal deprivation, self-appraisal, adequacy of self-appraisal.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Актуальність теми пов'язана з особливостями соціально-економічної ситуації в Україні, коли постійно зростає кількість дітей, які залишаються без опіки батьків з тих чи інших причин і виховуються та навчаються в закладах інтернатного типу, тобто перебувають у депривованому стані, який згубно впливає на формування особистості, зокрема, на їх погляд на себе як на особистість, на формування самооцінки, ціннісних орієнтацій та ін.

У сучасних нормативно-правових документах («Конституція України», Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Концепція національного виховання» та ін.) наголошується на переході до особистісно-ціннісної моделі освіти, згідно з якою дитина – мета і цінність навчання та виховання, центр, довкола якого обертаються усі методи і засоби впливу на особистість, яка розвивається.

Реалізація такої моделі стикається із значними труднощами в системі інтернатних установ, у яких виховання побудоване на факторі депривації, відірваності не тільки від батьківського тепла, турботи, захищеності, але й від широких соціокультурних стосунків. Депривація відгороджує дитину закритого навчального закладу від соціально-перцептивних зв'язків з навколишнім світом, ускладнює процес формування її особистості як унікального і неповторного феномену та її самооцінки.

Значний внесок у наукову розробку проблеми виховання дітей і підлітків у закритих установах інтернатного типу зробили такі вчені, як Дж. Боулбі, Л.І. Божович, Ф.В. Гребель, Я. Корчак, Г. Песталоцці, К.Д. Ушинський та інші.

Вивченню особливостей психічного розвитку депривованих дітей присвячені праці таких вчених, як: Г. Бевз, Я.Гошовський, О. Гаврилов, О. Дорошенко, Н.І. Карасьов, І. Лангмейєр, З. Матейчек, В.С. Мухіна, А.М. Прихожан, Є.І. Рогов, А.В. Скрипнік, І.А. Фурманов, Л.А. Ядвишик та ін. Проте істотні деформації особистості підлітка, зокрема, його самооцінки, як наслідок перебування в умовах депривації батьківського впливу, не лише потребують постійної уваги з боку педагогів, але й зумовлюють необхідність застосування системного підходу, який дав би змогу здійснити цілісне вивчення проблеми. Сформованість адекватної самооцінки для депривованого підлітка є визначальною, бо свідчить про усвідомленість ним власної ідентичності незалежно від мінливих умов середовища, є проявом самосвідомості. Самооцінка істотно впливає на ефективність діяльності і на ставлення особистості до себе на всіх етапах власного розвитку. Залежність характеру і продуктивності усіх форм зовнішньої активності суб'єкта від його ставлення до себе знайшло підтвердження у роботах таких вчених, як: Є.З. Басін, Е. Бернс, І.В. Дубровіна, А.В. Захаров, М.І. Лісін, А.І. Ліпкін, А.А. Реан, Д.В. Ярцов та ін.

Доведено, що самооцінка впливає на суспільні відносини через самосприйняття: чим вищий рівень самооцінки, тим більше підліток вірить у свої власні можливості, в успішний результат своїх починань, тим більших успіхів він досягає. Однак неадекватно завищена або занижена самооцінка може слугувати джерелом особистісних проблем.

Самооцінка може виступати параметром, що характеризує якість освітньо-виховної системи навчального закладу: при добре поставленому процесі навчання і виховання спостерігається відповідність Я-концепції учнів психологічним особливостям їхнього віку.